

Broze aarde¹

In het kader van de dag van de aarde

18 april 2021

Voorgangers: David Renkema, Hans Opschoor, Einar Sies

Welkom

Hoe kunnen wij zorgen voor de aarde als wij niet zorgen voor elkaar

Hoe kunnen wij zorgen voor elkaar als wij niet zorgen voor de aarde

Wees gegroet in de naam van de Aarde, de liefde van de Zon en de gemeenschap van de Heilige Zuurstof

Uit: Broze Aarde - begroeting

Inleiding

'Hoe kunnen wij zorgen voor de aarde als wij niet zorgen voor elkaar? Hoe kunnen wij zorgen voor elkaar als wij niet zorgen voor de aarde?' Antjie Krog begint haar mis voor het universum met niet mis te verstane vragen. Milieu en ontwikkeling, duurzaamheid en gerechtigheid of – zo u wilt schepping en verlossing - zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De mis van Antjie Krog draagt als titel 'Broze aarde'. De broosheid van de aarde, de broosheid van de mensheid en ook de broosheid van ieder mens zijn geen populaire thema's. Veerkracht, zelfstandigheid, gezondheid en overvloed genieten de voorkeur.

We laten ons tijdens deze viering gezeggen door deze mis met een woordgebruik dat zowel poëtisch als profetisch is. Bovendien lijkt het alsof diezelfde broze aarde te samen met de maan, de zon en andere verschijnselen als goden worden aangesproken. Als stijlform – dichterlijke vrijheid - kan ik daar goed mee leven, maar zowel naar de letter als naar de geest heb ik daar wel moeite mee. De belangrijkste vraag is echter wat ons als broze mensen in deze situatie te doen staat. Daar hoop ik vanuit mijn ervaringen bij Oikos wat op te reflecteren.

Gebed uit 'Broze aarde'

Lied: Aarde deze

Lezing: Fragmenten uit Broze Aarde, dies irae (dag des oordeels)

Het Dies Irae, Dag van toorn in de Katholieke Requiemmis gaat over het oordeel. Antjie Krog spreekt in het Dies Irae in Broze Aarde haar oordeel uit over het geweld tussen mensen en het misbruik van de Aarde in haar land, Zuid Afrika. Enkele fragmenten:]

De gezichten van woedende menigten onthutsen me
de gezichten van hongerigen nemen mij een kruisverhoor af

.....

Hoe

Hoe leef

Hoe leef ik

Hoe leef ik zo dat ik

Haatdragende mannen kan liefhebben hoe?

Feit is: ik heb hen niet

Lief – ik kan hun gezichten amper verdragen

Maar door hen niet lief te willen hebben

Is de vraag: hoe oprecht

Durf ik mijn liefde voor de aarde dan te noemen?

---

1 Met aandacht voor het boek 'Broze Aarde, een mis voor het universum' van Antjie Krog
Te bestellen bij: Uitgeverij Podium en in de boekhandel

Hoe
Hoe leef
Hoe leef ik
Hoe leef ik alsof de wreden, de hongerigen, de woedenden
Reeds in mij zijn dat hun gezichten de mijne zijn
Want de aarde ligt erbij als een donkere gebroken schaduw
Omdat we geen verbindingen maken naar elkaar

Hoe
Hoe leven
Hoe leven we volkomen kosmisch-helend?

.....

Corruptie/hebzucht/misbruik/schone schijn/koopzucht/onverschilligheid/
Vertoon/leugens/incompetentie/machtswellust/uitbuiting/hebzucht/hebzucht/
Het onvermogen om te delen/om zorgzaam te zijn/om zorgzaam te zijn

En zo verstikken we de stranden, vergiftigen de rivieren
Schijten in zee, putten het grondwater uit
Vermoorden elkaar om de hand te leggen op de gasbellen
En de oliebronnen onder de aardkost leeg te zuigen

We graaien en graaien en graaien en graaien en graaien en graaien en graaien
graaien en graaien en graaien en graaien en graaien en graaien en graaien

dit is de dag der wrake
de dag van vergelding en angst

.....

Ik kreun als degene die schuldig is
O kijk, mijn gezicht kleurt rood van schuld
Spaar ons, O God, onze Zon, onze lieve Aarde en Heilig Water
Spaar ons.

Lied: Om wat misdaan wordt

Lezing: [Micha 4: 1-5](#)

Lied: Mens op aarde

Overweging

Hoe nu verder met ons? Het lied loopt uit op deze indringende vraag. Maar die vraag kwam ook in alle scherpte op me af toen ik Broze Aarde las en herlas. Zeker de fragmenten over de dag des oordeels of wrake laten weinig ruimte voor verandering. In alle toonaarden gaat het over schuld, onze schuld. Die zwaarte doet me sterk denken aan Knielen op een bed violen en de gereformeerde wereld van de zwarte kousen. Het eindigt ook met een wanhopige bede: spaar ons. Het contrast met de beloftevolle tekst uit Micha kan bijna niet groter zijn.

Toen ik in 1983 bij Oikos ging werken, was ik getroffen door een uitspraak van de voorzitter van ons bestuur, de ethicus Wessel Verdonk. Hij omschreef ons werk als: het onderzoeken van de werkelijkheid op de mogelijkheden om haar te veranderen, te humaniseren. Die uitspraak is me altijd bijgebleven. De mogelijkheden tot veranderen, dienen we in die weerbarstige werkelijkheid te zoeken. Zeker het eerste decennium heb ik me intensief beziggehouden met wat we 'het schandaal van de honger' noemden. De veronderstelling was dat de aarde voldoende voedsel voort bracht om ieder mens fatsoenlijk te eten te geven. Politieke en economische machtsverhoudingen op lokaal, nationaal en mondiaal niveau verhinderden de voedselzekerheid. Naarmate we die voedselsystemen en de machtsverhoudingen beter in kaart brachten, ontdekten we ook hoe weinig speelruimte

mensen van goede wil hadden om het systeem te veranderen. Kennis vermeedert smart, om maar een Bijbelse wijsheid aan te halen. Later deed ik diezelfde ervaring op rond het thema van de klimaatverstoring. Die klimaatverstoring is onlosmakelijk verbonden met zowel harde economische belangen als met technologie, cultuur en vooruitgangsgeloof. Bovendien is ook hier de afstand tussen maatregelen en effecten groot, zowel ruimtelijk als in de tijd. Ik bedoel daarmee dat oorzaken en gevolgen zich uitstrekken over heel de aarde en over tientallen decennia.

Het staat ook buiten kijf dat de huidige klimaatverstoring het onbedoelde gevolg is van menselijk handelen. Het is dan verleidelijk om te spreken van collectieve menselijke schuld. Het klimaatsysteem straft de mensheid dan als het ware met droogte, wateroverlast, hitte, bosbranden en misoogsten. Het is ook verleidelijk om de woede te richten op het fossiele industriële complex of de daarmee verbonden luchtvaartsector. Maar dan zullen we zelf rechter en beul moeten worden. Bovendien, zo onschuldig zijn we zelf nu ook weer niet. U misschien wel, maar ik niet.

Oikos stond in de traditie van de sociale ethiek van oecumene en catholica. Menselijke waardigheid, het gemeenschappelijke goede, gerechtigheid, vrede en integriteit van de schepping zijn richtinggevend voor het denken en het handelen. Deze sociale ethiek benadrukt soms de profetie, dus enerzijds de fundamentele kritiek op de economische machten en het dominante denken en anderzijds het hartstochtelijke verlangen naar gerechtigheid, vrede en heelheid. Amos, Micha en Jesaja zijn daarbij de leidlieden. Die sociale ethiek kan ook leiden tot een compromisloze solidariteit met de slaaf-gemaakten en de andere gemarginaliseerde mensen. Het gaat daarbij om hun bevrijding en hun heil. De Nederlandse kerken sloten in de jaren negentig van de vorige eeuw een klimaatverbond met de kerken uit de Pacific, want deze mensen dreigden hun eilanden te verliezen aan de stijgende zeespiegel.

Zonder deze beide scholen uit de sociale ethiek te verwerpen (in tegendeel zelfs), koos Oikos voor een verwante benadering. Onderken en erken dat je zelf deel uitmaakt van het systeem dat klimaatverstoring veroorzaakt: als consument, reiziger, spaarder, belegger en burger (kiezer). Die erkenning zou je zelfs kunnen beschouwen als een publieke schuldbelijdenis tegenover mensen die nu al de dupe worden van klimaatverstoring, tegenover andere levende wezens (natuur), tegenover toekomstige generaties, je kinderen en kleinkinderen en tegenover de Schepper. Na die openbare schulpbelijdenis lukt het misschien ook wel om ontspannen te zoeken naar de mogelijkheden tot anders denken en anders handelen. Die bekering kan betrekking hebben op je eigen gedrag als consument, natuurliefhebber, reiziger of kiezer. Die bekering kan ook opgeschaald worden door deelname aan sociale of politieke bewegingen. Maar ont doe je van de romantiek dat jij, je kerk of je politieke partij de wereld op stel en sprong moeten redden. Afgezien van alle frustraties als gevolg van het onvermijdelijke falen, kan dat ook leiden tot geweld en terreur.

Een christelijke gemeenschap zal soms overgaan tot acties, maar is als zodanig geen actiegroep met doelen, strategieën en resultaten. We leven van gedenken en verwachten. Het gedenken heeft primair betrekking op het leven, het lijden, de dood en de opstanding van Jezus. Daarnaast beschikken we over een schat aan Bijbelse verhalen en levensverhalen van mensen. Het verwachten heeft van doen met het komende koninkrijk van God zoals dat geschetst is in Bijbelse verhalen en tot uitdrukking kan komen in ons eigen verlangen naar gerechtigheid, vrede en heelheid. De laatste jaren ben ik steeds meer bepaald bij het woord dat dit Koninkrijk al onder ons is. De kunst is om die tekenen te horen en te zien. Het Koninkrijk van God is geen sociale of technische utopie die we ontwerpen en verwerkelijken. Dat gaat bijna altijd fout, zoals Hans Achterhuis mij geleerd heeft.

Woorden doen er toe. Het maakt uit hoe we over de wereld, de mensen, de natuur, kwesties als klimaatverstoring en over onszelf spreken. Het maakt uit hoe en met wie we spreken over onze schuld, onze schaamte, onze levensverhalen en de tekenen van hoop spreken. Pleisterplaatsen om op adem te komen, om verhalen te vertellen en te beluisteren, te zingen en te delen zijn misschien wel belangrijker dan ooit. Voor de goede verstaander heeft een klassieke protestantse gemeente of een katholieke parochie al deze elementen in zich. Persoonlijk kan ik weken teren op een kyriëgebed

in combinatie met de lofzang. Bijna in één adem leggen we dan de ellende van de wereld voor het aangezicht van God en bezingen we de lof op de schepping en de Schepper.

Servaas Bellemakers
Een volk op weg gezet om vrede tegemoet te gaan
de toekomst die is aangezegd moet doorverteld, verstaan, gedaan.
Zijn wij dat volk, gewekt om op te staan?
Wij gaan

Lied: De boom is de aarde dankbaar

Voorbeden

Lieve aarde,
schepsel van God waaraan we ons bestaan te danken hebben,
jij was er al lang vóór de mens,
en zal er ook zijn nadat de laatste mens is gestorven.

Waar zouden we moeten leven als jij er niet was?

Jij die ons draagt en voedt,
die de zonnewarmte voor ons opvangt,

jij,
met je groene wouden, en je rivieren, je zeeën,
met de lucht, die levensadem,
met alle planten en dieren om ons heen?
Het is goed om hier te leven!

Lieve aarde,
We beloven je goed voor je te zorgen,
voor jou en voor de planten en dieren op jouw grond,
en voor ons mensen onder elkaar,
dat we jou niet uitbuiten,
dat we elkaar het licht in de ogen gunnen.

Het lijkt een gemakkelijk belofte,
maar het is best heel wat,
want in het verleden is het vaak mis gegaan.
We gaan het opnieuw proberen, dat beloven we.

We bidden om de kracht en de moed om die belofte gestand te doen,
kracht om de verslaving aan steeds maar meer te weerstaan,
en om steun van anderen in onze gemeenschap, in de samenleving, in de politiek
op de weg naar een leven in harmonie met jou en elkaar.

We zijn nu stil voor ieders eigen gebed.

Amen

Tafelied: De tafel der armen

Tekst voor brood en wijn (Liedboek 392)

Wie kent de eenvoud van het breken,
de stille omgang van het brood?
Wie hoort de wijn van liefde spreken,
een liefde sterker dan de dood?
(...)

Er is een mens ons bijgebleven,
bij brood en wijn hoor ik zijn stem,
als water vloeit zijn kostbaar leven,
een vis is tekenend voor hem.

Breken en delen

Uit Broze aarde: Lux (eterna (Eeuwig licht)

Tussentekst

Een volk op weg gezet om vrede tegemoet te gaan
de toekomst die is aangezegd moet doorverteld, verstaan, gedaan.
Zijn wij dat volk, gewekt om op te staan?
Wij gaan

Zegen (Uit Broze aarde – Lux eterna)

Ga heen in vrede en verheerlijk de Broosheid van het Leven
Ga heen en verkondig de hymne van het Water,
Het rentmeesterschap over de Aarde en alles wat daarin, daarop en daaruit duurzaam bestaat
Ga heen, word Verzorgers van de Aarde en tors het Juk van Kostbaarheid
Amen

Lied: Psalm 97